

Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών
National and Kapodistrian
University of Athens

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ
ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
κ. Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
ΓΡΥΠΙΩΤΗ ΜΑΡΙΑ
A.M. 1340200300085
Η΄ ΕΞΑΜΗΝΟ

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

1.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Τα Συνταγματικά δικαιώματα – Ιστορική εξέλιξη	
2.	Η Ιδιωτική ζωή	
2.α.	Ορισμός	5
2.β.	Περιεχόμενο του ιδιωτικού βίου	6
2.γ.	Η οικογενειακή ζωή	8
2.δ.	Θεμελίωση του δικαιώματος	10
2.ε.	Φορείς του δικαιώματος και περιορισμοί αυτού	11
3.	Το άσυλο κατοικίας	
3.α.	Η έννοια της κατοικίας	12
3.β.	Φορείς του δικαιώματος	14
3.γ.	Περιορισμοί - Οριοθετήσεις του δικαιώματος	15
3.δ.	Κυρώσεις	16
4.	Το απόρρητο της επικοινωνίας	
4.α.	Η έννοια της επικοινωνίας	16
4.β.	Η έννοια του απορρήτου	18
4.γ.	Φορείς του δικαιώματος	19
4.δ.	Περιορισμοί – Οριοθετήσεις του δικαιώματος	20
4.ε.	Κυρώσεις	21
5.	Περίληψη	22
6.	Νομολογία	23
7.	Συντομογραφίες	24
8.	Βιβλιογραφία	25

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΖΩΗ

Καινοτομία του συντακτικού νομοθέτη του 1975 αποτελεί η με το αρ.9 παρ.1 εδ. β Σ ρητή κατοχύρωση του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Ο ιδιωτικός βίος είναι μία από τις εκφάνσεις της προσωπικότητας που απολαμβάνουν ιδιαίτερης συνταγματικής κατοχύρωσης ακριβώς επειδή αναφέρεται στην ίδια την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην εξασφάλιση της ατομικότητας. Η συνταγματική διάταξη του αρ 9, 9^Α Α και 19 καλύπτουν όλες τις πλευρές της ιδιωτικής σφαίρας, το άσυλο της κατοικίας, την ελευθερία της επικοινωνίας και την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Το δικαίωμα της προστασίας της ιδιωτικής ζωής είναι ένα αμυντικό συνταγματικό δικαίωμα με απόλυτη εναντίον όλων ενέργεια. Κλασικός είναι ο ορισμός του ιδιωτικού βίου από τον Thomas Cooley (1888), κατά τον οποίο κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα να μην ενοχλείται από τους άλλους και να αφήνεται μόνος στην ηρεμία του (privacy is the right to be let alone). Το δικαίωμα αυτό αποτελεί τον πυρήνα της προστασίας του ιδιωτικού βίου και αναφέρεται στην βιβλιογραφία ως το «δικαίωμα του ατόμου στην μόνωση». Σκοπός της εργασίας που ακολουθεί είναι η ανάπτυξη της έννοιας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, του οικιακού ασύλου και των προσωπικών δεδομένων. Παράλληλα, παρατίθενται οι φορείς του κάθε δικαιώματος, καθώς και οι περιορισμοί αυτών.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Τα Συνταγματικά Δικαιώματα-Ιστορική εξέλιξη

Το Σύνταγμα ως ο θεμελιώδης και υπέρτατος νόμος που θεσπίζεται από το κράτος θέτει όρια για την άσκηση της κρατικής εξουσίας και έχοντας ως βάση το ισχύον πολίτευμα απονέμει δικαιώματα που αναγνωρίζουν τις αναγκαίες ελευθερίες και εξουσίες στους φορείς αυτών. Τα συνταγματικά δικαιώματα είναι κυρίως πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά, των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται κατά της κρατικής εξουσίας, το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνο προς το κράτος, αξιώνοντας την παροχή βοήθειας για την απόκρουση κάθε απειλής, ενώ το εξασφαλιστικό, εφόσον αναγνωρίζεται, στρέφεται προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος. Τα συνταγματικά δικαιώματα έχουν ατομικό χαρακτήρα, τονίζουν την έμφυτη ατομικότητα του κάθε ανθρώπου που πιθανόν να κινδυνεύει από τα ολοκληρωτικά κράτη και ταυτόχρονα φανερώνουν την κατοχύρωση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.¹

Ανατρέχοντας στο παρελθόν διαπιστώνουμε τα πρώτα σημάδια ατομικών δικαιωμάτων στην Αρχαία Ελλάδα. Θεμελιώδη δικαιώματα, όπως η ελευθερία και η ισότητα αποτελούσαν βασικές αρχές της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας.² Το 13^ο αιώνα παρατηρούνται μεγαλύτερες εξελίξεις. Η Magna Carta Libertatum το 1215 αποτελεί την πρώτη νομική διαμόρφωση των ατομικών ελευθεριών. Ακολουθεί η διακήρυξη της αμερικανικής ανεξαρτησίας το 1776 που οδήγησε στη συνταγματοποίηση των ατομικών ελευθεριών και λίγο αργότερα η Γαλλική Επανάσταση του 1789 που καθιέρωσε την έννοια του δικαιώματος με τη «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη». Στο διεθνές στερέωμα η ανάγκη για κατοχύρωση των ατομικών ελευθεριών βρήκε απήχηση με τη σύμβαση της Ρώμης ή Ε.Σ.Δ.Α. το 1953, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2325/1953 και το ν.δ. 53/1974.³ Στον ελληνικό χώρο τέλος, τα συνταγματικά δικαιώματα ρυθμίζονται από το Σύνταγμα του 1975 με τον τίτλο «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα». Η

¹ Μαυριάς, Το Συνταγματικό δικαίωμα ιδιωτικού βίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

² Αρ. Μάνεσης, Συνταγματικά Δικαιώματα Α τόμος,, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 7-12

³ Μαυριάς, Ιστορία Πολιτικών Ιδεών, 3 έκδοση, εκδ. Σάκκουλα 2001, σελ. 24

αναθεώρηση του 2001 με το αρ.25 παρ. 1 Σ. έθεσε ως κρατική αποστολή τη διασφάλιση όχι μόνο της ανεμπόδιστης, αλλά και της αποτελεσματικής άσκησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, κάνοντας ακόμα πιο έντονη την ανάγκη για κρατική προστασία των ατομικών δικαιωμάτων .

2. Η ιδιωτική ζωή

2.α. Ορισμός

Ένας από τους πιο σημαντικούς τομείς της ανθρώπινης δράσης και υπόστασης που κατοχυρώνει το ισχύον ελληνικό Σύνταγμα είναι το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής. Σύμφωνα με το αρ. 9 παρ.1 εδ. β «Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη». Το δικαίωμα της ιδιωτικής σφαίρας (privacy) αναφέρεται στην ιδιωτική ζωή του ατόμου, σε αντίθεση με τη δημόσια αυτού, η οποία αφορά είτε το άτομο καθ' αυτό ως άτομο, είτε την οικογένεια (αρ. 9 παρ. 1 εδ. β) ενώ ταυτόχρονα επεκτείνει το πεδίο ισχύος της τόσο στην κατοικία, όσο και στην επικοινωνία.(αρ.9 παρ.1 εδ.α Σ «Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο» και αρ.19 Σ «Το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο»).

Ο ιδιωτικός βίος είναι μία από τις εκφάνσεις της προσωπικότητας του ανθρώπου που απολαμβάνουν στα περισσότερα ευρωπαϊκά δίκαια ιδιαίτερης συνταγματικής κατοχύρωσης. Αντικείμενο της προστασίας της προσωπικότητας αποτελούν η τιμή, η ιδιωτική ζωή, η σφαίρα του απορρήτου, η σωματική και ψυχική ακεραιότητα, η υγεία, καθώς και η ελεύθερη άσκηση θρησκευτικής, πολιτικής και οικονομικής δραστηριότητας.⁴ Το δικαίωμα της προσωπικότητας θεωρείται «δικαίωμα πλαίσιο» στο οποίο περιλαμβάνονται, αφενός εκφάνσεις που συνθέτουν την αξία του ανθρώπου, αποτελώντας αναπόσπαστα στοιχεία της ανθρώπινης ιδιότητας και αφετέρου, συντελεστές καθοριστικούς της ατομικότητας του προσώπου. Η αξία του ανθρώπου είναι αγαθό μη δεκτικό σταθμίσεως με άλλα συμφέροντα. Αποτελεί τον απαραβίαστο πυρήνα του δικαιώματος της προσωπικότητας, όπως αυτός προσδιορίζεται στο αρ.2 παρ.1 Σ (έμμεση τριτενέργεια

⁴ Καράκωστας Γ. Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Σάκκουλα 2000 Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 51

«Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας»). Γύρω από τον πυρήνα κινούνται τα άλλα έννομα αγαθά της προσωπικότητας τα οποία καταρχάς είναι απαραβίαστα, ενδέχεται όμως να υποχωρήσουν, εάν συγκρουσθούν με άλλο υπέρτερο αγαθό. Σε αυτήν την περίπτωση τι υπέρτερο αγαθό αναγορεύεται από την έννομη τάξη σε λόγο που δικαιολογεί την επέμβαση ή που αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της παραβίασεως.⁵ Χαρακτηριστικό λοιπόν του δικαιώματος του ιδιωτικού βίου είναι ότι, ενώ πηγάζει από το «δικαίωμα πλαισίου» της προσωπικότητας, περιλαμβάνει και αυτό μια σειρά εννόμων αγαθών. Αυτά τα έννομα αγαθά σε άλλες έννομες τάξεις ανάγονται σε αυτοτελή δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της ανωνυμίας ή το δικαίωμα της εξωτερικής εικόνας ζωής.⁶

2.β. Περιεχόμενο του Ιδιωτικού Βίου

Κατά το αρ. 9 παρ. 1 εδ.β Σ «Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη». Η διάταξη αυτή καλύπτει όλες τις πλευρές της ιδιωτικής σφαίρας, εκτός από το άσυλο της κατοικίας, την ελευθερία της επικοινωνίας και την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως που κατοχυρώνονται από ειδικές διατάξεις. Δεν περιορίζεται μόνο στην είσοδο στην κατοικία, αλλά απαγορεύει την οπτικοακουστική κατασκόπευση ή την δημιουργία θορύβου ή την παροχή πληροφοριών που αφορούν την ιδιωτική σφαίρα. Επίσης, το αρ. 1 παρ. 1 Σ περιλαμβάνει και την «σφαίρα του απορρήτου» του ατόμου, όπως π.χ. την ερωτική ζωή, σωματικά ελαττώματα ή προβλήματα υγείας, ενδοοικογενειακές έριδες, κλπ.⁷ Η έκταση της παραπάνω σφαίρας μπορεί να διευρυνθεί ή να μειωθεί ανάλογα με τη βούληση του ίδιου του φορέα, υπό την προϋπόθεση ότι δεν προσβάλλονται άλλα συνταγματικά προστατευόμενα αγαθά ή δικαιώματα τρίτων. Αντίθετα στην «ιδιωτική και οικογενειακή ζωή» δεν μπορούν να υπαχθούν θέματα προσωπικού χαρακτήρα, των οποίων η ρύθμιση ανήκει στον ίδιο τον ενδιαφερόμενο και απαγορεύεται η ανάμιξη τρίτου χωρίς τη συναίνεση του. Τέτοια θέματα είναι για παράδειγμα η ρύθμιση του

⁵ Μαυριάς, Το συνταγματικό δικαίωμα ιδιωτικού βίου, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή

⁶ Καράκωστας Γ. Προστασία της ιδιωτικότητας στην Κοινωνία της Πληροφορίας, 2004 Έτος 1^ο, σελ. 54

⁷ Μιχαηλίδης-Νούαρος, Το απαραβίαστο του Ιδιωτικού Βίου και η Ελευθερία του Τύπου, Το Σ 1983, σελ. 378-380

ατομικού ή οικογενειακού προϋπολογισμού , ο τρόπος διαβίωσης, οι σχέσεις με συγγενείς και φίλους, κτλ. Τα θέματα αυτά υπάγονται στην έννοια της προσωπικότητας κατά το αρ. 5 παρ. 1 Σ , εφόσον υπάρχει έντονη σε αυτά η συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική ζωή.⁸

Η ιδιωτική ζωή αντιπαρατάσσεται στην δημόσια ζωή, δηλαδή στην κοινωνική ή επαγγελματική ζωή του ατόμου. Η ιδιωτική ζωή περιορίζεται στο ίδιο το άτομο, την οικογένεια και τον στενό κύκλο των συγγενών, φίλων και γνωστών του. Σε σύγκριση με την οικογενειακή, η ιδιωτική είναι ατομική ζωή, δηλαδή η ζωή του ατόμου καθαυτό, κι όχι η ζωή του ατόμου ως μέλους της οικογένειάς του. Συχνά όμως η έννοια της ιδιωτικής ζωής συμπεριλαμβάνει και την οικογενειακή. Η σφαίρα του ιδιωτικού βίου είναι ο χώρος όπου αυτοπροσδιορίζεται το κάθε άτομο, ο χώρος όπου το άτομο ασκεί τις προσωπικές, επαγγελματικές, οικονομικές και επαγγελματικές του δραστηριότητες απερίσπαστα. Ο χώρος όπου το άτομο αναπτύσσεται και δημιουργεί ανενόχλητο από επεμβάσεις και παρενοχλήσεις τρίτων. Ο χώρος αυτός ενυπάρχει μέσα στον ευρύτερο χώρο της κοινωνικής και επαγγελματικής ζωής του ατόμου, αλλά οριοθετείται και περιορίζεται από το απόρρητο της προσωπικής ζωής. Τέλος, η έκταση του ιδιωτικού βίου καθορίζεται και από τις τρέχουσες κοινωνικές αντιλήψεις που ισχύουν ανά τόπο και χρόνο και επίσης είναι ανάλογη και από τη θέση του κάθε ατόμου μέσα στην κοινωνία.⁹ Για παράδειγμα είναι διαφορετικός ο υπολογισμός της έκτασης του ιδιωτικού βίου πριν έναν αιώνα ή σε κράτη με δικτατορικά πολιτεύματα ή σε συγκεκριμένα πρόσωπα, π.χ. διάσημοι, επώνυμοι, δημόσια πρόσωπα.

Η διακήρυξη του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής σημαίνει ότι στη ζωή κάθε ανθρώπου υπάρχει ένας πυρήνας στον οποίο κυριαρχεί μόνο αυτός και δεν μπορεί κανένας άλλος να επέμβει ούτε το κράτος να διεισδύσει. Έτσι για παράδειγμα απαγορεύεται κάθε κρατική που επιφέρει την αναγκαστική συμβίωση ή συστέγαση, την αναγκαστική διαμόρφωση της ιδιωτικής ζωής, την οπτικοακουστική παρακολούθηση, την υποχρέωση του ατόμου να αποκαλύπτει στοιχεία της ιδιωτικής του ζωής, την χρήση μεθόδων ή συσκευών που εκβιάζουν την αποκάλυψη στοιχείων της ιδιωτικής ζωής του ατόμου παρά τη θέλησή του.¹⁰ Γενικά το απαραβίαστο της ιδιωτικής σφαίρας σημαίνει την απαγόρευση κάθε πράξης που έχει ως συνέπεια την δημοσιοποίηση της προσωπικής ζωής του ανθρώπου. Στον κανόνα αυτό υπάρχουν

⁸ Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α Τόμος, εκδ. Σάκκουλα 2005 Αθήνα-Κομοτηνή

⁹ Καρακώστας Γ, Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Σάκκουλα 2000, Αθήνα - Κομοτηνή

¹⁰ Δημητρόπουλος Α. , Συνταγματικά Δικαιώματα Ι έκδοση 2004, Αθήνα

ρητές εξαιρέσεις που ρυθμίζονται με τρόπο υποχρεωτικό από το Σύνταγμα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ενώ η κατοικία του καθενός είναι άσυλο, εντούτοις το άσυλο μπορεί να αρθεί και επιτρέπεται να γίνει έρευνα σε κατοικία μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας.(αρ.9 παρ.1εδ.β)Ομοίως, ενώ καταρχήν ισχύει ότι το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης επικοινωνίας είναι απόλυτα απαραβίαστο, νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων.(αρ.19 παρ.1 εδ. β)

2. γ. Η Οικογενειακή ζωή

Στο αρ.21 παρ.1 Σ ορίζεται ότι η οικογένεια καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του κράτους («Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους» παρ. 1, «Πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηροι πολέμου...χήρες και ορφανά...έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος.» παρ. 2).Επίσης, στο αρ. 9 παρ.1 εδ.β ορίζεται ότι η οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Στα πλαίσια αυτών των άρθρων η οικογένεια και ο γάμος προστατεύονται ως θεσμοί. Η συνταγματική κατοχύρωση του απαραβίαστου της οικογενειακής ζωής στο αρ.9 παρ.1 Σ συμπληρώνει την προστασία που προβλέπει για την οικογένεια το αρ.21 παρ.1 Σ. Ο συντακτικός νομοθέτης αναγνωρίζει ότι κάθε άνθρωπος έχει το ατομικό δικαίωμα να δημιουργήσει οικογένεια και να διαμορφώσει ανενόχλητα τη ζωή του μέσα στο πλαίσιο της. Η οικογενειακή ζωή είναι απαραβίαστη είτε βασίζεται σε γάμο η οικογένεια, είτε όχι. Το απαραβίαστο, όχι μόνο κατοχυρώνει την ύπαρξη και τη λειτουργία του θεσμού της οικογένειας, αλλά και αποσκοπεί στο να περιορίσει την κρατική παρέμβαση.¹¹ Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να επιλέγει ελεύθερα το σύζυγο που επιθυμεί και να προχωρήσει στη σύναψη γάμου ή να μη συνάψει γάμο. Η επιλογή αυτή πρέπει να αποτελεί προϊόν ελεύθερης βούλησης και να μην εξαρτάται από αίρεση ή προθεσμία ούτε από τυχόν

¹¹ Δημητρόπουλος, Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Τόμος Γ , 2004, Αθήνα, σελ. 211

προηγούμενη άδεια δημόσιας αρχής.¹² Απαγορεύεται οποιαδήποτε επέμβαση στις σχέσεις των συζύγων, οι οποίοι πρέπει να ρυθμίζουν μόνοι τους τα θέματα που τους αφορούν.

Η κρατική παρέμβαση που επιβάλλει το αρ.21 παρ. 1 πρέπει να μην γίνεται με όρους ασυμβίβαστους από τη διάταξη 9 παρ.1 εδ. β Σ. Τέτοιου είδους κρατικές παρεμβάσεις είναι η απαγόρευση σύναψης γάμου, εφόσον δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις της συναίνεσης και της συμπλήρωσης του ελάχιστου ορίου ηλικίας που ορίζει ο νόμος. Η απαγόρευση εισόδου στη χώρα ή η απέλαση αλλοδαπών που διατηρούν οικογενειακούς δεσμούς με πρόσωπα τα οποία διαμένουν νόμιμα στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου κράτους πρέπει να κρίνεται κατά προϋποθέσεις. Τέλος, η αντικατάσταση της γονικής μέριμνας με κρατική, εάν αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου (φόβος κακοποίησης κ.α.) και η απαγόρευση συμβίωσης σε περίπτωση νόμιμης προσωρινής κράτησης ενός ατόμου με τα οικογενειακά του πρόσωπα αποτελούν νόμιμες παρεμβάσεις του κράτους.¹³

Από την αρχή του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής απορρέουν δικαιώματα που έχουν αμυντική και προστατευτική διάσταση. Το κράτος υποχρεούται όχι μόνο να μην παραβιάζει το ίδιο το απαραβίαστο, αλλά να φροντίζει για αυτό, δηλαδή να προστατεύει την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή από απειλές άλλων. Η απόλυτη *erga omnes* ενέργεια της αρχής του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής προκύπτει και από αυτήν την ίδια την λεκτική διατύπωση της διάταξης.¹⁴ Έτσι, κάθε άνθρωπος έχει το ατομικό δικαίωμα να δημιουργήσει οικογένεια. Το δικαίωμα αυτό, καθώς και το δικαίωμα γάμου, κατοχυρώνονται ρητά στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων, που έχουν νομική δεσμευτικότητα και στην Ελλάδα.¹⁵

¹² Βλ. ΣτΕ (ΟΛΟΜ) 867/1988

¹³ Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (2 έκδοση αναθεωρημένη)

¹⁴ Δημητρόπουλος Α., Συναγματικά Δικαιώματα, Ι έκδοση 2004, Αθήνα σελ.207

¹⁵ Άρθρο 12 Ε.Σ.Δ.Α. και άρθρο 23 παρ 2 Δ.Σ.Α.Κ.Δ

2. δ. Θεμελίωση του Δικαιώματος

Το συγκεκριμένο δικαίωμα θεμελιώνεται κυρίως στο αρ. 2 παρ. 1 και αρ. 9 παρ. 1 Σ που καθιερώνουν την προστασία της αξίας του ανθρώπου και το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, στο αρ. 19 Σ με το οποίο προστατεύεται το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης και επικοινωνία, καθώς και στο αρ.93 παρ.2 Σ που επιτρέπει εξαίρεση από την αρχή της δημοσιότητας των δικαστηρίων, όταν συντρέχουν ειδικοί λόγοι για την προστασία του ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου των διαδίκων. Σε διεθνές επίπεδο, για την προστασία του ιδιωτικού βίου μεριμνά η νομικά μη δεσμευτική «Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» που υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών την 10.12.1948. Το άρθρο 12 ορίζει ότι «κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους».¹⁶ Το πρότυπο του αρ. 12 ακολούθησε η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη το 1950 από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και με βάση το αρ.28 παρ. 1 Σ έχει υπερνομοθετική ισχύ. Το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 ¹⁷, το οποίο προστατεύει τέσσερις κύκλους δικαιωμάτων, τον ιδιωτικό βίο, τον οικογενειακό βίο, την κατοικία και την αλληλογραφία.

Επίσης ο ιδιωτικός βίος κατοχυρώνεται και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Η.Ε. στην Νέα Υόρκη την 16.12.1966 (κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον ν. 2462/1997) και ορίζει στο άρθρο 17 ότι «κανείς δεν υπόκειται σε αυθαίρετες ή παράνομες παρενοχλήσεις της ιδιωτικής του ζωής, της οικογένειας, της κατοικίας ή της αλληλογραφίας του, ούτε σε παράνομες προσβολές της τιμής και της υπόληψής

¹⁶ Μαυριάς – Παντελής, Συνταγματικά Κείμενα ελληνικά και ξένα, εκδ. Σάκουλα 1990, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 840

¹⁷ Άρθρο 8 ΕΣΔΑ «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής, της κατοικίας του και των ανταποκρίσεων του. Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβαση της δημόσιας αρχής κατά την άσκηση του δικαιώματος αυτού, παρά μόνο εάν η επέμβαση αυτή προβλέπεται από το νόμο και αποτελεί μέτρο το οποίο, σε μια δημοκρατική κοινωνία, είναι αναγκαίο για την εθνική ασφάλεια, την οικονομική ευημερία της χώρας, την προστασία της τάξεως και την πρόληψη ποινικών αδικημάτων, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, καθώς και των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων.»

του. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα προστασίας από το νόμο έναντι τέτοιων παρενοχλήσεων ή προσβολών.» Βέβαια, εκτός από τον ιδιωτικό βίο, στα κείμενα αυτών των διεθνών συμβάσεων προστατεύονται και η ελευθερία εκφράσεως και η ελευθερία αναζήτησης πληροφοριών. Δηλαδή, αφενός κατοχυρώνουν το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής και αφετέρου, προβλέπουν δυνατότητες περιορισμού του για την προστασία δικαιωμάτων άλλων εισάγοντας έτσι την ανάγκη στάθμισης των συγκρουόμενων συμφερόντων και πρακτικής εναρμόνισης του δικαιώματος της προσωπικότητας και της ελευθερίας της έκφρασης.

2. ε. Φορείς του δικαιώματος και περιορισμοί αυτού

Φορείς του δικαιώματος είναι μόνο φυσικά πρόσωπα, όπως προκύπτει από την λεκτική διατύπωση της διατάξεως. Εξάλλου τα νομικά πρόσωπα δεν έχουν ιδιωτική ζωή ούτε και οικογενειακή. Το απαραβίαστο της διάταξης το απολαμβάνουν όχι μόνο οι Έλληνες πολίτες, αλλά και οι αλλοδαποί. Η διάταξη αυτή προστατεύει τον ιδιώτη από προσβολές της κρατικής εξουσίας, ενώ από τις προσβολές των άλλων ιδιωτών προστατεύεται από τις ανάλογες ποινικές και αστικές διατάξεις. Οποιαδήποτε σύμβαση με την οποία κάποιο πρόσωπο παραιτείται από το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής προς όφελος άλλου προσώπου αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και είναι άκυρη.¹⁸

Το αρ. 9 Σ δεν προβλέπει κανέναν περιορισμό του απαραβίαστου, παρά μόνο του ασύλου της κατοικίας. Αντίθετα το αρ. 19 Σ προβλέπει περιορισμούς υπέρ της δικαστικής αρχής. Το δικαίωμα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής μπορεί να συγκρουσθεί κυρίως με την ελευθερία του τύπου, με συνέπεια να περιοριστεί το ένα από τα δύο δικαιώματα σύμφωνα με τη διαδικασία της στάθμισης των συμφερόντων. Η εφαρμογή ή όχι των διατάξεων περί προστασίας της προσωπικότητας από επεμβάσεις του τύπου κρίνονται βάσει του αποτελέσματος της σταθμίσεως των δύο αυτών αντιτιθέμενων έννομων αγαθών ή συμφερόντων. Η σύγκρουση αυτή μεταξύ του ατομικού δικαιώματος της ιδιωτικής σφαίρας και του δημόσιου συμφέροντος της ενημερώσεως του κοινού, λύνεται με τη στάθμιση των δύο εννόμων αγαθών. Όμως

¹⁸ Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α, εκδ. Σάκκουλα 2005, Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 396-397

δεν μπορεί να γίνει μια αφηρημένη και γενική στάθμιση γιατί κανένα από τα δύο συγκρουόμενα αγαθά δεν είναι υπέρτερο ή υποδεέστερο του άλλου. Έτσι, το ερώτημα που συνήθως μας απασχολεί είναι αν ο βαθμός της συγκεκριμένης προσβολής της ιδιωτικής σφαίρας είναι ανάλογος προς το προστατευόμενο δημόσιο συμφέρον της ενημερώσεως του κοινού ή αν αντιθέτως, η προσβολή είναι επαχθέστερη του αναγκαίου μέτρου.¹⁹ Για να δοθεί απάντηση σε αυτό το ερώτημα γίνεται εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. Τέλος, μπορεί να υπάρξει σύγκρουση με τη συνταγματική αρχή της δημοσιότητας των δικαστικών συνεδριάσεων, στην οποία το Σύνταγμα δίνει το προβάδισμα.

Όσον αφορά την τριτενέργεια του δικαιώματος,²⁰ το ίδιο το Σύνταγμα δεν διακρίνει την παραβίαση της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής από την κρατική εξουσία ή από άλλου. Παρέχει ενιαία ρύθμιση και για τις δύο περιπτώσεις. Ορθά επομένως υποστηρίζεται στη θεωρία ότι το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου αναπτύσσει άμεση τριτενέργεια. Έτσι, ο νομοθέτης πρέπει να λάβει όλα τα μέτρα για την προστασία του απορρήτου του ιδιωτικού βίου του ατόμου, από όπου και αν προέρχονται οι κίνδυνοι που το απειλούν.

3. Το άσυλο της κατοικίας

3. α. Η έννοια της κατοικίας

Το οικιακό άσυλο αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο πραγμάτωσης του ιδιωτικού βίου. Το σπίτι του κάθε ατόμου είναι ο προσωπικός, ο αυστηρά ατομικός του χώρος όπου μπορεί να αναπτυχθεί, να δημιουργήσει και να εκφραστεί ανενόχλητος και απερίσπαστος, χωρίς παρεμβάσεις από το κράτος ή από άλλους ιδιώτες. Ομοίως, είναι και ο χώρος όπου δημιουργεί την οικογένεια του. Αυτό φαίνεται και από την επιλογή του συντακτικού νομοθέτη να συμπεριλάβει το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής στη διάταξη που κατοχυρώνει το οικιακό άσυλο.(αρ. 9 παρ.1 Σ «Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη.») Η κατοικία ως απαραβίαστος χώρος υπήρχε ήδη στην αρχαία

¹⁹ Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α , εκδ. Σάκκουλα 2005, σελ. 430

²⁰ Σύμφωνα με τον Χρυσόγονο, βλ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα , 2 έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη

Ελλάδα ως «οίκος» και «εστία» και στη Ρώμη ως «domus», καθώς δεν αποτελούσε μόνο τον χώρο της ιδιωτικής διαβίωσης αλλά και χώρο λατρείας, για αυτό και ήταν απαραβίαστο ιερό καταφύγιο. Στη σύγχρονη εποχή διαφαίνεται ακόμα πιο έντονη η ανάγκη να προστατεύεται η οικία του καθενός γιατί αυξήθηκαν και οι κίνδυνοι που το απειλούν και από τους ιδιώτες αλλά και από το κράτος, που με τους ελέγχους του επεμβαίνει στην ιδιωτική ζωή του ατόμου. Οπότε η κατοικία του κάθε ατόμου παραμένει ακόμα ένας χώρος απαραβίαστος, όπου δεν χωρούν ούτε οι παρενοχλήσεις τρίτων ούτε οι επεμβάσεις του κοινωνικού κράτους.

Έτσι όπως περιγράφεται η έννοια της κατοικίας στο αρ. 9 παρ.1 Σ, αν και δεν υπάρχει ενιαία νομική έννοια, παραπέμπει σε έναν περικλειστο χώρο, στον οποίο δεν είναι δυνατή η ελεύθερη είσοδος στον καθένα, παρά μόνο με τη συναίνεση του διαμένοντος σε αυτόν, δηλαδή του κυρίου ή δικαιούχου. Απαγορεύεται τόσο η είσοδος όσο και η παραμονή στην κατοικία. Μόνο ο κύριος αποφασίζει ποιος θα εισέρχεται σε αυτήν. Είναι ο ιδιωτικός φυσικός χώρος του ατόμου διαβίωσης και εργασίας του, μη προσιτός σε τρίτους.²¹ Είναι αδιάφορο με ποια νομική σχέση διαμένει ή παραμένει το άτομο στο συγκεκριμένο χώρο, όπως και το είδος ή η χρήση αυτού. Δεν είναι απαραίτητο να πρόκειται για ένα οικοδόμημα, αλλά μπορεί να είναι και μία αυλή ή σκηνή ή ένα κινητό πράγμα, όπως αυτοκίνητο ή σκάφος. Μπορεί να είναι οποιασδήποτε κατασκευής, ακόμα και ένας περιφραγμένος χώρος, δυσπρόσιτο σε τρίτους. Μπορεί να είναι κινητή (τροχόσπιτο) ή ακίνητη (οικοδόμημα) ή πρόχειρη (αυλή).²² Αρκεί να πρόκειται για περικλειστο χώρο με ορατά τα σύνορά του που δεν έχει ελεύθερη είσοδο.

Κάθε άνθρωπος μπορεί να έχει περισσότερες από μία κατοικίες. Στην ευρεία έννοια της κατοικίας του αρ. 9 Σ εντάσσονται και οι επαγγελματικοί ή επιχειρησιακοί χώροι ή οι χώροι οικονομικής και κοινωνικής δράσης, όπως τα κέντρα διασκέδασης, τα θέατρα, τα εργοστάσια, μόνο όμως κατά τις ώρες που αυτά δεν λειτουργούν.

Το άσυλο της κατοικίας παραβιάζεται και με τη μυστική τοποθέτηση εντός του χώρου της κατοικίας μηχανημάτων λήψης ήχου ή εικόνας, για παράδειγμα μικροφώνου ή κάμερας. Το άσυλο δεν παραβιάζεται με την εκπομπή θορύβων ή οσμών. Πάντως οποιαδήποτε παράβαση αίρεται αν υπάρχει η συγκατάθεση του δικαιούχου, εφόσον παρέχεται με πλήρη συνείδησή του.

²¹ Δημητρόπουλος Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ, Ι έκδοση, Αθήνα 2004, σελ. 214

²² Δαγτόγλου Π., Ατομικά Δικαιώματα Α, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 335

Η παρεμπόδιση της εισόδου του ατόμου στην κατοικία και η επιβολή της εξόδου από αυτή ακόμα κι αν προέρχεται από όργανα της δημόσιας εξουσίας αποτελούν παραβίαση του οικιακού ασύλου.²³ Η βίαιη απομάκρυνση από την κατοικία αποτελεί πράξη διοικητικού καταναγκασμού που θίγει το άσυλο της κατοικίας και συνιστά παραβίαση της ιδιωτικής ζωής του ατόμου. Διότι όχι μόνο αναγκάζουν το άτομο σε μία πράξη που δεν θέλει, αλλά τα όργανα της δημόσιας εξουσίας μπαίνουν μέσα στην οικία χωρίς τη συναίνεση του ιδιοκτήτη.²⁴ Τέτοια επέμβαση της διοίκησης είναι επιτρεπτή μόνο στο μέτρο που υπάρχει ειδική και σύμφωνη με το Σύνταγμα θεμελίωση, δηλαδή «όταν και όπως ορίζει ο νόμος».²⁵ Τέλος, η βίαιη αποβολή προσώπου από την κατοικία του δεν συνιστά παραβίαση του ασύλου όταν πρόκειται για αναγκαστική εκτέλεση, αναγκαστική απαλλοτρίωση ή επίταξη, δηλαδή όταν η αποβολή πραγματοποιείται στο πλαίσιο μιας σύμφωνης με το Σύνταγμα προσβολής της ιδιοκτησίας.²⁶

Το άσυλο της κατοικίας κατοχυρώνεται και από διεθνείς συμβάσεις, εκτός από το ισχύον ελληνικό Σύνταγμα, και ειδικότερα από τα άρθρα 8 Ε.Σ.Δ.Α και 7 Δ.Σ.Α.Π.Δ.

3. β. Φορείς του δικαιώματος

Φορείς του δικαιώματος είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα, τόσο ημεδαποί όσο και αλλοδαποί και ανιθαγενείς. Αν διαμένει οικογένεια στην οικία προστατεύονται όλα τα μέλη αυτής. Φορέας είναι κάθε πρόσωπο ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιεί την κατοικία και τη νομική του σχέση προς αυτή. Έτσι προστατεύεται κάθε ένοικος, ο ιδιοκτήτης, ο ενοικιαστής, οι συγκάτοικοι, οι φιλοξενούμενοι, καθώς και οι εργαζόμενοι εφόσον πρόκειται για επαγγελματικό χώρο.²⁷ Ακόμη, φορείς του δικαιώματος είναι όλα τα νομικά πρόσωπα, ημεδαπά και αλλοδαπά, ιδιωτικού

²³ Βλ. ΕΔΔΑ 10-5/2001

²⁴ Βλ. γνμδ ΕΙΣΠΡ 4/1990

²⁵ Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, τόμος Β, Αθήνα 1978, σελ.201

²⁶ Βλ. αρ.17 παρ. 2 Σ , αρ. 18 παρ.4,5 Σ

²⁷ Μάνεσης , Ατομικές ελευθερίες, τόμος Α ,Αθήνα 1978, σελ. 225

δικαίου, καθώς και οι ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα.²⁸ Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου απολαμβάνουν άλλου είδους ασυλίας.

3. γ. Περιορισμοί – Οριοθετήσεις του δικαιώματος

Όπως προκύπτει από την διάταξη 9 παρ. 1 εδ. γ Σ που τελεί υπό την επιφύλαξη νόμου («καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία, παρά μόνο όταν και όπως ο νόμος ορίζει και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας.») η προστασία του οικιακού ασύλου είναι σχετική. Πρόκειται για περιπτώσεις οριοθέτησης του αμυντικού δικαιώματος του ασύλου της κατοικίας και όχι για περιορισμούς.²⁹ Δεν επιτρέπεται στα πλαίσια της προστασίας του ασύλου της κατοικίας να προστατεύεται και η παράνομη δράση του φορέα του δικαιώματος. Για παράδειγμα δεν μπορεί κάποιος επικαλούμενος αυτό το δικαίωμα να τελέσει ανενόχλητος παράνομες πράξεις εντός της οικίας του και να μην μπορεί κανείς να επέμβει. Το άσυλο δεν επιτρέπεται να προστατεύει σε καμία περίπτωση την παρανομία.

Ο νόμος που ορίζει πότε η έρευνα σε κατοικία δεν συνιστά παραβίαση του ασύλου πρέπει να είναι διατυπωμένος με σαφήνεια, με τρόπο γενικό και αφηρημένο, να προβλέπει το σκοπό και τη διαδικασία της έρευνας. Για παράδειγμα ισχύει ο νόμος σχετικά με την έρευνα κατ'οίκον, όπου σύμφωνα με το αρ.253 κ.ποιν.δ. αν διεξάγεται ανάκριση για κακούργημα ή πλημμέλημα, επιτρέπεται έρευνα στην οικία όταν μπορεί βάσιμα να υποτεθεί ότι η βεβαίωση του εγκλήματος, η αποκάλυψη ή η σύλληψη των δραστών ή τέλος η βεβαίωση ή η αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί μόνο με αυτήν.³⁰ Ομοίως, ισχύουν και άλλοι εγγενείς περιορισμοί από το Σύνταγμα, όπως η άρση του ασύλου όταν πρέπει από τα αρμόδια όργανα να λάβει χώρα εποπτεία τήρησης της εργατικής, υγειονομικής, φορολογικής νομοθεσίας, ή όταν η επέμβαση γίνεται με σκοπό την πρόληψη ή αποτροπή δημόσιου κινδύνου. Οι διατάξεις αυτές οφείλουν να

²⁸ Δημητρόπουλος, Σύνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ, Ι έκδ, Αθήνα 2004, σελ. 219

²⁹ Δημητρόπουλος Α., Σύνταγματικά Δικαιώματα. Τόμος Γ, Ι έκδοση, Αθήνα 2004, σελ.216

³⁰ Α.Π. 1328/2003 Ποιν. (Η έρευνα της κατοικίας στην ανακριτική πράξη μπορεί να διεξαχθεί για κακούργημα ή πλημμέλημα, μόνο αν άρχισε η κύρια ανάκριση ή προανάκριση και δεν επιτρέπεται η διεξαγωγή της έρευνας στην προκαταρκτική εξέταση.)

λειτουργούν υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας. Οι εξαιρέσεις στο άσυλο είναι επιτρεπτές μόνο εφόσον είναι απόλυτα αναγκαίες. Έτσι, σε κτίριο στο οποίο ξέσπασε πυρκαγιά ή πλημμύρισε δεν απαγορεύεται η είσοδος σε τρίτους και χωρίς την άδεια του κυρίου για να περιοριστεί η καταστροφή. Ομοίως είναι επιτρεπτή η βίαιη αποβολή ενοίκου από κτίριο ετοιμόρροπο, που κινδυνεύει από σεισμό, φωτιά ή έκρηξη. Τέλος το αρ. 48 Σ θέτει σε αναστολή το άσυλο κατά τη διάρκεια που η χώρα έχει κηρυχτεί σε κατάσταση πολιορκίας.

3. δ. Κυρώσεις

Το Σύνταγμα προβλέπει τις κυρώσεις κατά των παραβατών του ασύλου της κατοικίας. Σύμφωνα με το αρ.9 παρ.2 Σ οι παραβάτες τιμωρούνται για παράβαση του οικιακού ασύλου και για κατάχρηση εξουσίας και υποχρεούνται σε πλήρη αποζημίωση του παθόντος, όπως νόμος ορίζει. Οι προβλεπόμενες από το Σύνταγμα κυρώσεις είναι και ποινικές και πειθαρχικές και η υποχρέωση αποζημίωσης βαρύνει προσωπικά τον παραβάτη.³¹ Έτσι καθιερώνεται ευθεία υποχρέωση του παραβάτη υπαλλήλου για πλήρη αποζημίωση του παθόντος. Σχετικά με την ποινική τιμώρηση των παραβατών ισχύουν το αρ. 239 ΠΚ (κατάχρηση εξουσίας) και το αρ.241 ΠΚ. (παραβίαση οικιακού ασύλου) όπου προβλέπεται κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και φυλάκιση τριών μηνών μέχρι δύο ετών αντίστοιχα. Τέλος, στο δικονομικό μέρος, δεν αποτελεί αντικείμενο ή αποδεικτικό στοιχείο οτιδήποτε αποκτήθηκε κατά παράβαση του ασύλου. Αυτή η δικονομική συνέπεια προβλέπεται επίσης από το Σύνταγμα στο αρ.19 παρ.3.³²

4. Το απόρρητο της επικοινωνίας

4. α. Η έννοια της επικοινωνίας

³¹ Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα Α, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 345

³² Απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού και των άρθρων 9 και 9^Α.

Ως επικοινωνία νοείται η δραστηριότητα του ανθρώπου με την οποία αυτός έρχεται σε επαφή, σε συνεννόηση με τους άλλους ανθρώπους. Είναι η συνάφεια μεταξύ των ατόμων ή των ομάδων. Είναι η μεταβίβαση ή ανταλλαγή μηνυμάτων, πληροφοριών ή αλλιώς ένα σύστημα διακινήσεως εντολών, αναφορών, επικοινωνιών σε έναν οργανισμό. Η επικοινωνία είναι ανθρώπινη δραστηριότητα ειδικά προστατευμένη από το Σύνταγμα.(αρ 19 παρ.1 «το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο»). Η σπουδαιότητα της προκύπτει από την ίδια την κοινωνική φύση του ανθρώπου. Με την δραστηριότητα αυτή ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή και συνεννόηση με τους άλλους ανθρώπους, απευθυνόμενος σε αυτούς για οποιονδήποτε λόγο. Η επαφή με τους ανθρώπους και η μη απομόνωση αποτελεί βασική ιδιότητα του ανθρώπου και θεμελιώδες δικαίωμα. Η επικοινωνία διακρίνεται σε άμεση ή προσωπική και σε έμμεση ή ανταπόκριση. Στην άμεση υπάρχει προσωπική επαφή των επικοινωνούντων και δε μεσολαβεί καταρχήν κανένα μεταξύ τους μέσο. Στην έμμεση επικοινωνία τα επικοινωνούντα μέσα δε βρίσκονται παρόντα, αλλά σε απόσταση. Τότε χρησιμοποιούνται διάφορα επικοινωνιακά μέσα, όπως η αλληλογραφία, το τηλέφωνο, το τηλεγράφημα, το fax, το e-mail κλπ. Το κατά παράδοση προστατευτικό περιεχόμενο του αρ. 19 αναφέρεται στην έμμεση επικοινωνία ή ανταπόκριση. Επιπρόσθετα, η επικοινωνία διακρίνεται σε ανοικτή και σε απόρρητη. Ανοικτή χαρακτηρίζεται όταν γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε το περιεχόμενο της να γνωστοποιείται στους τρίτους ή έστω με τρόπο που δεν απαγορεύει και δεν αποκλείει τη γνωστοποίηση. Αντίθετα, απόρρητη είναι «η από το δίκαιο προστατευόμενη μυστική επικοινωνία, που πραγματοποιείται με μέσα που εξασφαλίζουν τη μυστικότητα και για οποιοδήποτε θέμα, εκτός από ζητήματα, που αναφέρονται στην εθνική ασφάλεια ή σε ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα».³³ Όμως από το αντικειμενικό νόημα και τη λεκτική διατύπωση της διάταξης (...με οποιονδήποτε άλλο τρόπο...) προκύπτει ότι στο αρ.19 θεμελιώνεται ένα ευρύτερο δικαίωμα επικοινωνίας και όχι μόνο το δικαίωμα του απορρήτου της επικοινωνίας. Η επικοινωνία άλλωστε αποτελεί και ιδιαίτερης σημασίας ειδικότερη έκφανση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας που κατοχυρώνεται στο αρ. 5 παρ.1 Σ. Τέλος, το δικαίωμα ανάπτυξης της ιδιωτικής επικοινωνίας, το περιεχόμενο της οποίας

³³ Δημητρόπουλος Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ, Ι έκδ., Αθήνα 2004, σελ 232-233

δε γνωστοποιείται σε τρίτους, προστατεύει και την εκδήλωση στοχασμών, ιδεών και άρα μετέχει και της πνευματικής ελευθερίας και διακίνησης του αρ. 14 Σ.

4.β. Η έννοια του απορρήτου

Η κατοχύρωση του απαραβίαστου της επικοινωνίας, εκτός από την κατοχύρωση του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής του ατόμου, προκύπτει και ειδικότερα από το αρ. 19Σ.³⁴ Απόρρητη είναι η μυστική επικοινωνία που προστατεύεται από το δίκαιο. Τα στοιχεία του απορρήτου είναι τρία, η μυστικότητα, το περιεχόμενο της και η νομική της μορφή. Η μυστικότητα αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία και στο περιεχόμενο, περιορίζοντας τη γνώση του μεταξύ των επικοινωνούντων μερών. Η εξασφάλιση της εξαρτάται από την επιλογή του μέσου, το οποίο θα πρέπει να εξασφαλίζει το απόρρητο.³⁵

Το δεύτερο σημείο αναφέρεται στο περιεχόμενο, δηλαδή στο μήνυμα. Υποστηρίζεται συχνά ότι δεν προστατεύεται το μήνυμα καθαυτό αλλά το απόρρητο του μηνύματος. Τελικά όμως η προστασία καταλήγει και σε προστασία του μηνύματος, το περιεχόμενο του οποίου μπορεί καταρχήν να αφορά σε οποιοδήποτε θέμα. Πρέπει όμως να πρόκειται για νόμιμο μήνυμα. Μηνύματα που αποδοκιμάζονται από το δίκαιο δεν αποτελούν αντικείμενο του απορρήτου. Έτσι η απόρρητη επικοινωνία, που προστατεύεται για να διασφαλίσει την ιδιωτική ζωή, δεν ισχύει όταν η ιδιωτική ζωή είναι παράνομη. Η απόρρητη επικοινωνία δεν επιτρέπεται να καλύπτει παράνομες καταστάσεις.³⁶ Η κατοχύρωση του απορρήτου αποσκοπεί στην αποτροπή των επεμβάσεων στην ιδιωτική ζωή του ατόμου, με την προϋπόθεση όμως ότι αυτή είναι νόμιμη.³⁷ Για το λόγο αυτό, το δικαίωμα οριοθετείται από το Σύνταγμα και τον κοινό νόμο. Σύμφωνα με το αρ.19 παρ.1 εδ.β Σ το απόρρητο δεν προστατεύεται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Εθνική ασφάλεια και ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα αποτελούν τα ειδικά συνταγματικά όρια του δικαιώματος της επικοινωνίας. Δεν πρόκειται για

³⁴ Δαγτόγλου, Ατομικά δικαιώματα Α, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 349

³⁵ Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, τόμος Γ, Ι έκδ. Αθήνα 2004, σελ. 234

³⁶ Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, τόμος Γ, Ι έκδ. Αθήνα 2004, σελ.234-238

³⁷ Βλ. ΑΠ 1709/1995

περιορισμούς του γενικού αμυντικού περιεχομένου του, αλλά για καθορισμό του. Ακόμη, ο συντακτικός νομοθέτης εξουσιοδοτεί τον κοινό νομοθέτη να ορίσει τα σχετικά με την παρακολούθηση του μηνύματος. Πρόκειται για δεσμευτική εξουσιοδότηση νόμου, η οποία αφορά τις εγγυήσεις κάτω από τις οποίες δεν δεσμεύεται η δικαστική εξουσία και μπορεί να προβεί στην άρση του απορρήτου. Επιπρόσθετα, ορίζεται στο αρ 19 παρ.3 ότι απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν ανακτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού και των άρθρων 9 και 9^A.³⁸

Το τελευταίο χαρακτηριστικό του απορρήτου είναι η νομική του προστασία. Προστατεύεται δηλαδή από το δίκαιο ευθέως και συγκεκριμένα προβλέπεται στο άρθρο 19 Σ.

4. γ. Φορείς του δικαιώματος

Φορείς του δικαιώματος απόρρητης επικοινωνίας είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα, τόσο οι Έλληνες πολίτες, όσο και οι αλλοδαποί και ανιθαγενείς. Το αρ 19 αναπτύσσει έμμεση τριτενέργεια κατά των ιδιωτών (αρ.25 παρ.1 Σ). Φορείς είναι επίσης τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού αλλά και δημοσίου δικαίου, αφού και αυτά μπορούν να προβούν σε επικοινωνία με άλλους. Το αρ 19 καθιερώνει αντικειμενική αρχή, το απόρρητο της επικοινωνίας, από την οποία απορρέουν τα υποκειμενικά δικαιώματα των επιμέρους φορέων, ανεξάρτητα από την νομική μορφή με την οποία εμφανίζονται. Το αρ 19 ρυθμίζει την συνολική νομική ζωή, καθώς είναι αναγκαία η προστασία όχι μόνο των ιδιωτών αλλά και των δημοσίων φορέων.³⁹ Σύμφωνα με την παραδοσιακή νομική θεωρία πρόκειται για δημόσιο δικαίωμα στρεφόμενο κατά της κρατικής εξουσίας, όμως στη σύγχρονη έννομη τάξη πρόκειται για αντικειμενική αρχή δικαίου, που ρυθμίζει τη συνολική νομική ζωή. Παρέχει απόλυτη προστασία, καθώς το αρ.19 ορίζει ότι το απόρρητο της επικοινωνίας είναι απόλυτα απαραβίαστο,

³⁸ ΒΛ.ΑΠ 1317/2001

³⁹ Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, τόμος Γ. Ι έκδ., Αθήνα 2004, σελ. 239 (Αντίθετη άποψη Δαγτόγλου, Ατομικά δικαιώματα Α, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 353

από το οποίο δεσμεύονται όλα τα κρατικά νομικά πρόσωπα και ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου.⁴⁰

4.δ. Περιορισμοί – Οριοθετήσεις του δικαιώματος

Το απολύτως απαραίτητο του απορρήτου της ιδιωτικής επικοινωνίας κάμπτεται για τη δημόσια ασφάλεια και για τη διακρίβωση ιδιαίτερος σοβαρών εγκλημάτων, όπως νόμος ορίζει.(αρ 19 παρ.1 εδβ). Πρόκειται για συνταγματική δέσμευση που αφορά την αυτοπροστασία του κοινωνικού συνόλου, έτσι ώστε το δικαίωμα του απορρήτου να μην χρησιμοποιείται εις βάρος του.⁴¹ Ο ν. 2225/1994 ορίζει ότι ο πρώτος λόγος αναφέρεται αποκλειστικά σε ό,τι έχει να κάνει με την αντιμετώπιση κινδύνων εξωτερικών της χώρας, ενώ ο δεύτερος λόγος θα πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Έτσι, ως «ιδιαίτερα εγκλήματα» λογίζονται τα κακούργηματα και από αυτά μόνο ορισμένα που προβλέπει ο νόμος και περιβάλλονται από συγκεκριμένες εγγυήσεις. Περιορισμό του δικαιώματος εισάγει και το αρ.48 παρ. 1Σ, το οποίο επιτρέπει την αναστολή του σε ειδικές περιπτώσεις που ορίζει το ίδιο.⁴²

Έτσι ο ΑΠ έχει κρίνει ότι η μαγνητοταινία αποτελεί απαράδεκτο μέσο σε πολιτική δίκη, επειδή η μαγνητοφώνηση ιδιωτικής συνομιλίας χωρίς τη συναίνεση ενός εκ των δύο συνομιλητών αποτελεί ανεπίτρεπτο περιορισμό της συνταγματικά προστατευόμενης ελεύθερης άσκησης της επικοινωνίας (αρ2 παρ.1Σ, αρ9 παρ.1 εδβ Σ, αρ19 Σ, αρ8 ΕΣΔΑ, αρ 28 παρ.1 Σ). Εξαίρεση από την προστασία αυτή υπάρχει μόνο χάριν της προστασίας συνταγματικά υπέρτερων αγαθών, όπως της ζωής. Δεν πρόκειται για περιορισμό του αμυντικού περιεχομένου του δικαιώματος, αλλά για νόμιμη οριοθέτηση αυτού.⁴³

Αντίθετα, σε άλλη δίκη ο ΑΠ έχει δεχθεί την καταγραφή ερωτικών τηλεφωνημάτων του ενός συζύγου ως αποδεικτικό μέσο από τον άλλο σύζυγο. Γιατί στο γάμο το προέχον στοιχείο είναι η συζυγική πίστη, γι' αυτό και στη συγκεκριμένη

⁴⁰ Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, τόμος Γ, Ι έκδ., Αθήνα 2004, σελ. 240

⁴¹ Δαγτόγλου, Ατομικά δικαιώματα, Α, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 354

⁴² Δημητρόπουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ, Ι έκδ., Αθήνα 2004, σελ. 240

⁴³ Απόφαση 1/2001 ΟΛΟΜ ΑΠ, Ελληνική Δικαιοσύνη, 37 (1996)

περίπτωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αποδεικτικό μέσο η καταγραφή των τηλεφωνημάτων, εφόσον με αυτά μαρτυράται η προσβολή της.⁴⁴ Σύμφωνα με την νομολογία του ΑΠ σε δίκες διαζυγίου είναι παραδεκτά αποδεικτικά μέσα οι τηλεφωνικές συνομιλίες του ενός συζύγου, όταν μαγνητοφωνούνται εν αγνοία του, προκειμένου να αποδειχθεί ότι ο γάμος έχει υποστεί σοβαρό κλονισμό λόγω παραβίασης της συζυγικής πίστης. Στην περίπτωση αυτή έχουμε σύμπτωση δικαιώματος και θεσμού σε ένα αντικειμενικό στοιχείο, οπότε δεν είναι δυνατή η εφαρμογή του συνταγματικού δικαιώματος σε όλη του την έκταση. Το ψαλίδισμα αυτό του δικαιώματος λέγεται δεσμική προσαρμογή του δικαιώματος σε κάθε θεσμό ανάλογα με το περιεχόμενο του κάθε θεσμού.⁴⁵

4.ε. Κυρώσεις

Ο κοινός νομοθέτης επιβάλλει κυρώσεις στους δημόσιους υπαλλήλους για παράβαση των επιστολών και των άλλων μέσων κατά τα αρ. 248-250 ΠΚ. Για την παράβαση του απορρήτου από ιδιώτες, όσον αφορά τις επιστολές και τα κλειστά έγγραφα, ρυθμίζεται από το αρ. 370 ΠΚ, ενώ για την τηλεφωνική επικοινωνία και την προφορική συνομιλία ισχύει το αρ. 370 Α ΠΚ. Στο δικονομικό τομέα, απαγορεύεται η χρησιμοποίηση αποδεικτικών μέσων που χρησιμοποιήθηκαν κατά παράβαση του αρ. 19 Σ κατά τη διοικητική ή δικαστική διαδικασία.

⁴⁴ Απόφαση 381/1987 (Πολ)

⁴⁵ Δημητρόπουλος, συνταγματικά δικαιώματα Τόμος Γ, Ι έκδ. Αθήνα 2004

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συνταγματική θεμελίωση της ιδιωτικής ζωής ως θεμελιώδους ατομικού δικαιώματος εξασφαλίζει στον άνθρωπο ένα πεδίο ελεύθερης ύπαρξης και δράσης. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου, του οικιακού ασύλου και της απόρρητης επικοινωνίας και προσωπικών δεδομένων στα αρ. 9, 9^A και 19 Σ. Το απόλυτο απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής προστατεύει και διαφυλάσσει κάθε πληροφορία που αφορά το άτομο καθαυτό, καθώς και την οικογένεια, την κατοικία και την επικοινωνία του. Η ανάγκη διαφύλαξης αυτών των χώρων καθίσταται κρατική μέριμνα, καθώς μόνο με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να διαμορφωθεί η προσωπικότητα του ανθρώπου και εξασφαλισθεί η ατομικότητα του. Ειδικά στη σύγχρονη εποχή αυτή η ανάγκη καθίσταται ακόμη πιο έντονη, αφού οι κίνδυνοι που απειλούν την ιδιωτική ζωή ολοένα και αυξάνονται, και πλέον δεν προέρχονται μόνο από την κρατική εξουσία και την ελευθερία του τύπου, αλλά και από την ανάπτυξη των νέων τεχνολογικών μέσων. Είναι επομένως θεμελιώδης η σημασία του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής και επιτακτική η ανάγκη τήρησης των ρυθμίσεων που προβλέπει το Σύνταγμα, ώστε να επιτυγχάνεται η προστασία της ίδιας της ανθρώπινης ζωής.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΣτΕ (ΟΛΟΜ) 867/1988

ΑΠ 381/1987

ΑΠ 1709/1995

ΑΠ 1/2001

ΑΠ 1317/2001

ΑΠ 1328 /2003 (ΟΛΟΜ)

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

αρ άρθρο

ΑΚ Αστικός Κώδικας

ΑΠ Άρειος Πάγος

βλ βλέπε

ΔΣΑΠΔ Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων

ΔΣΑΚΔ Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων

εδ εδάφιο

ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΗΕ Ηνωμένα Έθνη

ΟΔΔΑ Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΟΛΟΜ Ολομέλεια

κ. ποιν. δ κώδικας ποινικής δικονομίας

ΠΚ Ποινικός Κώδικας

ΠτΔ Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Σ Σύνταγμα

ΣτΕ Συμβούλιο της Επικρατείας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δαγτόγλου Π., Ατομικά Δικαιώματα Α, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991

Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α τόμος, εκδ.

Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005

Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, τόμος Β, Αθήνα 1978

Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμος Γ, Ι έκδοση, Αθήνα 2004

Καράκωστας Γ., Προσωπικότητα και Τύπος, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

2004

Καράκωστας Γ., Προστασία της ιδιωτικότητας στην Κοινωνία της

Πληροφορικής, έτος 1, Αθήνα 2004

Μάνεσης Αρ., Συνταγματικά Δικαιώματα, Α τόμος, Θεσσαλονίκη 1979

Μάνεσης Αρ., Ατομικές ελευθερίες, τόμος Α, Αθήνα 1978

Μαυριάς Γ., Ιστορία Πολιτικών Ιδεών, 3 έκδ., εκδ. Σάκκουλα 2001

Μαυριάς- Παντελής, Συνταγματικά Κείμενα ελληνικά και ξένα, εκδ. Σάκκουλά,

Αθήνα- Κομοτηνή 1990

Μαυριάς Γ., Το Συνταγματικό δικαίωμα του Ιδιωτικού Βίου, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα -

Κομοτηνή

Μιχαηλίδης – Νουάρος, Το απαραβίαστο του Ιδιωτικού Βίου και η ελευθερία του

Τύπου, ΤοΣ 1983

Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση συμπληρωμένη και

αναθεωρημένη, εκδ.Σάκκουλα, 2002